

Emre Aracı

Ludwika Groppler

Bebek'te Polonyalı Bir Piyanist

1850'de Osmanlı İmparatorluğu'na gelerek İstanbul'un Boğaz kıyısındaki Bebek köyüne yerleşen ve refah dolu bir yaşam süren Polonyalı besteci ve piyanist Ludwika Groppler'in öyküsü...

2002 yılında İstanbul'da gerçekleşen 38. Uluslararası Tıp Tarihi Kongresi'nde idare etmiş olduğum bir konser öncesinde Dr. Şeref Etker bana orijinal bir piyano albümü notası vermişti. G. Mavroyanis adında bir Rum'un tasarladığı süslü art nouveau kapağında daha önce hiç duymamış olduğum bir bestecinin adı göze çarpıyordu: Ludwika z Glowackich Groppler. *Niezapolminajki Polskie* başlığını taşıyan bu eser bestecisi için özel olarak basılmıştı. Ama bu nota yurt dışından gelmemişti; zira kapakta "Konstantynopol Bebek" yazılıydı. En üstte ise eserin Faik Bey della Sudda'ya ithaf edilmiş olduğu belirtilmişti. Lehçe'de "Niezapolminajki", botanikteki ismiyle Myosotis, Türkçede "Unutmabeni Çiçeği" olarak biliniyor. "Polskie" ise "Polonyalı" demek. Yani bu albüm bir Polonyalı tarafından masmavi renkleriyle bir demet unutmabeni çiçeği olarak notaya dökülmüştü. Kılık kıyafetinde, görgü ve tavırlarında romantizme sanki Mars'tan da öte, apayrı bir gezegenmiş gibi bakan, 21. yüzyıl insanı için elbette hayli duygusal bir yapıttı bu hiç şüphesiz. Ve dolayısıyla, adındaki temenninin aksine, gelecek nesiller tarafından unutulmaya da ister istemez mahkumdu. Ama yaratılmıştı bir defa, notaya dökülmüştü o hisler ve Beyoğlu'nun o köhne, terk edilmiş apartman binalarının balkon ve kapılarının süslerindeki o ince dökme demir art nouveau çiçeklerde de gördüğünüz türden üzerinde emek verilerek kapağı tasarlanmış ve bestecisi için kısıtlı sayıda da olsa basılmıştı. O kongreden beri senelerdir sakladığım bu nota çözülmeyi bekleyen bir bilmece gibi arşivimde bugünlere gelecek ve bu makaleyle ilk olarak müzik tarihçemizde hayat bulacaktı.

Ludwika Groppler (Rafal Hadziewicz, 1850, Kielce Milli Müzesi)

İlk olarak eserin ithaf edildiği Faik Bey della Sudda'nın (1859-1940) kimliği ortaya çıktı. Hayatı Andante dergisinde daha önce pek çok makaleme de konu olan Eczacı Faik Paşa'nın (1814-1866) torunu Faik Bey della Sudda İstanbullu tanınmış bir piyanistti ve Weimar'da Franz Liszt'in öğrencisi olmuş, Londra'ya kadar resitaller vermişti. Hatta 26 Temmuz 1882'de *Parsifal* operasının Bayreuth'taki dünya prömiyerine katılan Faik

Bey, Wagner'in uşağını tanıdığı için maestronun evde olmadığı bir gün Haus Wahnfried'in odalarını bile baştan sona dolaşmıştı. Beyoğlu'nda Faik Paşa Yokuşu'nda otururdu. 11 Kasım 1940'ta 81 yaşında kimsesiz olarak İstanbul'da vefat ettiğinde Feriköy Latin Katolik Mezarlığı'nda toplu bir mezara defnedilecekti.

Ludwika Glowacka ise Faik Bey'den otuz küsur yıl önce 7 Nisan 1827'de Polonya'nın Krakow şehrinde Poselska Caddesi'nde dünyaya gelmişti. Babası Blazej Glowacki org çalar, orgları tamir ettiği gibi, piyano ve klavsen de tamir ederdi. Blazej Glowacki ilk olarak Rozalia Rawicki ile evlenmişti ve bu evlilikten meşhur Polonyalı ressam Jan Nepomucen Glowacki (1802-1847) doğdu. Rozalia vefat edince Blazej bu defa 1814'te, kendisinden 27 yaş küçük olan Agnieszka Rzechak ile ikinci evliliğini yaptı ki Ludwika'nın da aralarında bulunduğu beş kız çocuğu bu evlilikten dünyaya geldi. Aile, ressam ve müzisyenlerin yoğun olduğu kültürlü bir ortam içerisinde yaşıyordu. Ludwika'nın ablası Anastazja ressam Rafal Hadziewicz (1803-1883) ile evlenmiş, küçük kardeşi Stefania ise besteci Feliks Jaronski (1823-1895) ile hayatını birleştirmişti. Hatta Hadziewicz 1850'de Ludwika'nın bugün Kielce Milli Müzesi'nde bulunan yağlı boya portresini yapmıştı. Tablodaki bu güzel genç kız çok iyi piyano çaldığı gibi parlak da bir eğitim almıştı. Üstelik Polonya'nın bağımsızlık hareketine içten bağlıydı. 1846'da Avusturya İmparatorluğu'na karşı Krakow'da gerçekleşen büyük ayaklanmada Ludwika Polonyalı yerel milis güçlerini evinde dahi barındırmıştı.
Ludwika Glowacka 1850'de Krakowlu bir saat ustasının oğlu olan Henryk Groppler (1822-1887) ile evlendi. Groppler de babası gibi saat ustası olarak yetişmişti. Hatta mesleği bizzat İsviçre'de Polonyalı meşhur saat ustası Antoni Patek'in (1812-1877) yanında çalışarak öğrenmişti. Evlendikleri yılın yaz aylarında Ludwika ve Henryk Groppler o devir pek çok Polonyalıya kapılarını açan Osmanlı İmparatorluğu'na yerleşme kararı aldılar ve İstanbul'a taşındılar. İstanbul Groppler

Ludwika Groppler'in bestesi: *Niezapolminajki Polskie* (Emre Aracı koleksiyonu)

çifti için hiç beklemedikleri derecede refah dolu bir yaşamı da beraberinde getirecekti. Bugün İstanbul'un en gözde semtlerinden biri olan Boğaz kıyısındaki Bebek köyüne yerleştiler. Henryk Groppler saat tamirciliğini ve acentalığını bir kenara bırakmış ve 1857'den itibaren Osmanlı İmparatorluğu'nun en zengin mermer yataklarının bulunduğu Bandırma'daki madeni işletmeye başlamıştı. Hatta 1867'de Sultan Abdülaziz'in Paris'te açılış törenine katıldığı Uluslararası Dünya Fuarı'nda Groppler'in mermer vazoları madalyaya dahi layık görülecekti. Ancak Groppler mermerden ziyade burada keşfedilen borat madeni sayesinde büyük bir servete kavuşacak ve İnşirah Sokak olarak bilinen, günümüzde Bebek semtini Etiler'e bağlayan yokuşta, cephesinde 1881 tarihinin yazılı olduğu, görkemli bir konak yaptıracaktı.

Groppler çiftinin evi her zaman Polonyalı mültecilere açıktı ve hatta Polonya'nın İstanbul'daki fahri konsolosluğu olarak biliniyordu. Kırım Savaşı sırasında 1855'te İstanbul'a gelen Polonya'nın milli şairi Adam Mickiewicz (1798-1855) Gropplerler'i ziya-

Faik Bey della Sudda (Emilio della Sudda, Stephen Ongpin Fine Art, Londra)

ret etmiş ve hatta Bebek'teki evlerinde misafir edilmesi kendisine teklif edilmişse de o bugün Beyoğlu'nda müze hâline getirilen evde kalmayı tercih etmişti. 1905'te *Quo Vadis* romanıyla Nobel Edebiyat Ödülü'nü kazanan Polonyalı yazar Henryk Sienkiewicz (1846-1916) de Groppler çiftini 1886'da Bebek'te ziyaret edenler arasındaydı. "Bebek bir vadi tepesine yayılmış dağınık evler dizisidir. Dar sokaklar arasında az ötede bir saray, pencere ve balkonları kapalı, kimi perişan hâlde olan karakteristik Türk evleri yer yer göze çarpar. Boğaz'ın kıyısından dar ve dik bir cadde uzanır yukarı doğru. Gropplerler'in sevimli villası işte buradadır" diye yazmıştı Sienkiewicz anılarında. Groppler Evi için ise "evden ziyade saray" benzetmesini yapmıştı. Zira içerisi kitaplar, tablolar ve antikalarla doluydu. Misafir edildiği odadan ve gördüklerinden o kadar şaşkına dönmüştü ki Sienkiewicz bu evi "müze" olarak tanımlamıştı. Bütün bunları ve yukarıdaki bilgileri Bozena Sabat'ın Ludwika Groppler'in "romantik" ve "bilinmeyen" hayatına ışık tuttuğu, Kielce Milli Müzesi'nin 2011 Yıllık dergisinde yayımlanan yazısından öğrendim. (Sayı: 26, Sayfa: 169-179)

Ludwika Groppler'in besteleri arasında matbu notası Paris'teki Bibliothèque nationale de France'da bulunan *Bebek, Souvenirs du Bosphore* (Bebek, Boğaziçi Hatırası) başlığını taşıyan bir de mazurka var, (Katalog no: FRBNF43029472). Eser 1859'da A. Lemoine Yayınevi tarafından Paris'te basılmış. Antoine Marcel Lemoine (1763-1817) tarafından 1772'de kurulan ve bugün de hâlâ nota basmaya devam eden Editions Lemoine, devrinde Chopin'in de eserlerini basmış ve hatta Berlioz'un meşhur *Traité d'orchestration*'unun 1844'te ilk baskısını yapmıştı. Yaşadığı Bebek köyü ve Boğaziçi'nden bulduğu ilhamla bestelediği bir mazurkanın Paris'te Chopin'in de mazurkalarını basan bir yayınevi tarafından basılmış olması hiç şüphesiz ki onu bir hayli duygulandırmış olmalıydı. Dahası Ludwika, Bebek semtini Editions Lemoine kataloğuna taşıyan yegâne müzisyen olmalıydı. Kielce Milli Müzesi'nde *Niezapolminajki*

Eski bir kartpostalda 19. yüzyılda Bebek

Polskie'nin orijinal yazması olduğunu tahmin ettiğim ve kapağında bulutlar üzerinde masmavi göğe bakan genç bir hanımın betimlendiği bir cilt nota daha var. Bu hanımın kapak resmindeki duruşu Hadziewicz'in 1850 tarihli portresindeki Ludwika'yı anımsatıyor. Ufukta Krakow'un 14. yüzyıldan kalma Mariacki Bazilikası'nın Gotik kulesi göze çarpıyor. Hanımın elinde tuttuğu kitabın kapağında ise Latince olarak "Spes [ae]terna", yani "ebedi umut" yazılı. Ludwika Groppler ülkesine bir daha hiç geri dönememişti, ama belli ki anavatanına karşı her zaman büyük bir sevgi beslemiş ve özlem duymuştu. Zaten bestelerinin çoğu Polonez ve mazurka türündeydi. Yazma notanın kapağında besteleri arasında valsler, minüetler, gavotlar, Hırvat dansları ve barkaroller de listelenmişti.

Bebek'te Groppler çiftini ziyaret edenler arasında Ludwika'nın yeğeni Polonyalı keman virtüözü Mieczyslaw Jaronski (1861-1922) de vardı. Odesa Konservatuvarı'nda keman profesörü olan Jaronski İtalyan lutiye Giovanni Paolo Maggini'nin atölyesinden çıkma, yayı elmaslarla süslü, 17. yüzyıldan kalma bir kemanla konser verirdi. Sabat'ın aktardığına göre İstanbul'da bulunduğu süre içerisinde Sultan II. Abdülhamid'in huzurunda da konser vermiş ve hatta Polonya'ya yolladığı bir mektupta anlattığı üzere hakkında Resimli Gazete'de sitayiş dolu bir yazı çıkmıştı. Sadece müzisyen ve yazarlar değil, ressamlar da ziyaret ederdi Bebek'teki Groppler evini. Polonya'nın en önemli ressamlarından, Henryk Groppler'in kuzeni, Jan Matejko (1838-1893) da 1872'de Bebek'e gelmiş ve Groppler çiftinin yanında üç ay kalmıştı. Bugün Krakow'daki evi müze olan ve adı Krakow Güzel Sanatlar Akademisi'ne verilen Matejko hem akrabalarının portresini yapmış ve hem de Bebek sahilinden eski Bebek Camii'nin minaresinin gözüktüğü ve tepeye doğru yükselen ağaçlıklı koruların henüz betonlaşmadığı o güzelim koyun yağlı boya bir tablosunu yapmıştı. Bu tablo Ukrayna'da Lviv Milli Sanat Galerisi'ndedir.

Görüldüğü üzere Gropplerler Bebek'i müzik ve resimle yaşamış ve yaşatmışlardı.

Henryk Groppler (Jan Matejko, Abdullah Frères, Biblioteka Narodowa)

Ludwika Groppler (Abdullah Frères, Biblioteka Narodowa)

Bebek manzarası (Jan Matejko, 1872, Lviv Milli Sanat Galerisi)

Villa Groppler, Bebek (Guillaume Berggren, 1883, Biblioteka Narodowa)

Krakow piskoposlarının eski sarayında bugün faaliyet veren Kielce Milli Müzesi'nin koleksiyonunda Ludwika ve Henryk Groppler'in saray fotoğrafçısı Abdullah Biraderler'in Stüdyosu'nda yağlıboya tablolarından hazırlanmış sepya fotoğraflarını görmek beni şaşırtıyor. Dahası yine aynı koleksiyonda İsveçli fotoğrafçı Guillaume Berggren'in (1835-1920) çektiği Bebek'teki "Villa Groppler"in mükemmel bir fotoğrafı da var. Grand Rue de Pera'da açtığı fotoğraf mağazasına "Lilla Svergie" (Küçük İsveç) adını veren Berggren İstanbul'da 1866 ve 1883 yılları arasında yaşamış ve pek çok semtin tarihi ve estetik dokusunu fotoğraflarıyla kayda geçirmişti. Onun çektiği, cephesinde aslan başı süslemelerin görüldüğü ve birbirine geçmiş "HG" inisyallerinin yer aldığı "Villa Groppler" fotoğrafında birinci kat pencerelerinden kameraya bakan ev ahalisi de gözüküyor. En sağdakiler Ludwika ve Henryk Groppler olmalılar. Henryk bu fotoğrafın çekilmesinden birkaç sene sonra 1887'de vefat etmiş, Ludwika ise 1907'de hayata gözlerini yummuştu. Bu süslü taş konağın ayakta olup olmadığını ve yerini Berggren'in fotoğrafını görür görmez merak etmeye başlamıştım. Sorumun cevabını ise *Dün Takvim'de Biter* kitabının yazarı Muallâ Mezhepoğlu aracılığı ile tanıdığım, geçmiş zamanın ince ruhu şiirlerinde hâlâ yaşayan Şair Nigâr Hanım'ın torunun kızı, dördüncü kuşak bir Bebekli olan Nigâr Alemdar'ın yardımıyla alacaktım. Nigâr Hanım ve ahbapları eski Bebek fotoğraflarından bu evin, adı "ferah" anlamına gelen, İnşirah Sokak'ta olduğunu tespit ettiler ve ne yazık ki tahmin edildiği gibi yerinde çoktan beton bir apartman yükselmişti. Bir zamanlar içeride çalınan piyanodan sokağa taşan Polonez ve mazurka tınılarının yankılandığı, muhtemelen piyanist Faik Bey'in de pek çok defalar ziyaret etmiş olduğu, Polonya'yı Bebek'e taşıyan o ev mevcudiyetiyle birlikte hatıralardan çoktan silinip gitmişti, ama o kayıp sesler ve duygular Ludwika Groppler'in dilediği gibi, bestelerinde hiç unutulmayacaktı…

Emre Aracı'nın Andante'deki geçmiş yazılarının tamamına www.emrearaci.weebly.com adresinden ulaşabilirsiniz.